

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ШКОЛЯРІВ

У статті проаналізовано зміст сучасної екологічної освіти й виховання у вищих навчальних закладах, визначено низку завдань, які стоять перед нею відповідно до вимог сьогодення. Обґрунтовано теоретико-методичні підходи до його вдосконалення у контексті розвитку професійної компетентності та готовності майбутніх педагогів до процесу формування екоцентричної екологічної свідомості учнівської молоді.

Ключові слова: екологічна освіта і виховання, вищий навчальний заклад, екологічна свідомість, професійна компетентність.

В статье проанализировано содержание современного экологического образования и воспитания в высших учебных заведениях, определен ряд задач, которые стоят перед ней в соответствии с требованиями современности. Обоснованы теоретико-методические подходы к его усовершенствованию в контексте развития профессиональной компетентности и готовности будущих педагогов к процессу формирования экоцентрического экологического сознания учащейся молодежи.

Ключевые слова: экологическое образование и воспитание, высшее учебное заведение, экологическое сознание, профессиональная компетентность.

The article analyzed the content of modern environmental education and training in higher educational institutions and identified a number of challenges facing it in accordance with the present. Substantiated of theoretical and methodological approaches to its improvement in context of development professional competence and readiness for future teachers to the process of forming ecocentric environmental consciousness of pupils.

Key words: environmental education, environmental upbringing, higher educational institution, ecological consciousness, professional competency.

Екологічна криза сучасності має філософсько-культурологічний, світоглядний характер і потребує новітніх підходів до її вирішення. Ще на початку ХХ століття В.І. Вернадський підкреслював, що причини цієї кризи полягають не стільки у зовнішній діяльності людини у природному середовищі, скільки у внутрішній її сутності, відображеній у деструктивному, споживацькому ставленні до природи. Тому подальший розвиток людства можливий лише за розуміння простої істини: благо людини залежить від її

ставлення до природного середовища. У цьому контексті актуального значення набуває екологічна освіта, основним завданням якої є виховання особистості в дусі дбайливого, відповідального ставлення до довкілля на основі усвідомлення єдності людини й природи та вироблення таких моделей поведінки, що мотивують і спонукають до екологічно безпечної діяльності.

Екологічна освіта і виховання покликані формувати адекватне світосприйняття сучасної людини, сприяти продуктивному переосмисленню її місця в природі, виховувати почуття відповідальності за свої вчинки і дії, в тому числі у сфері професійної праці. Визнання провідної ролі екологічної освіти серед заходів, спрямованих на гармонізацію відносин людини, суспільства і природи, відображено як у вітчизняних, так і зарубіжних державних документах та нормативних актах. Так, реалізація поставлених завдань у вищій школі здійснюється на основі Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Закону України „Про вищу освіту”, Концепції екологічної освіти, Державної програми „Вчитель”, Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні. Наведений перелік документів свідчить про визнання екологічної парадигми пріоритетним напрямом освіти, зміну її культурологічного, світоглядного підґрунтя. Відповідно проблеми екологічної освіти й виховання студентів та їхньої підготовки як майбутніх учителів до організації екологічної освіти й виховання у загальноосвітніх навчальних закладах набувають суспільного значення.

Під час розгляду питань, пов'язаних з екологічною освітою і вихованням, особливого значення набуває проблема свідомості та самосвідомості людини, оскільки всі сторони її ставлення до природи і взаємодії з нею здійснюються не лише на основі досвіду попередніх поколінь, а й на основі власного розуміння і світобачення. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що в науці виник особливий напрям досліджень у сфері індивідуальної та масової екологічної свідомості, сутність якої виявляється у відповідальності за подальшу долю системи „природа – людина – суспільство”, яка вже зараз знаходиться у кризовому становищі. Екологічна відповідальність формується як результат пануючих у суспільстві вимог, норм, законів, відповідно до яких людина має співвідносити свої вчинки. Ці вимоги переважно історично обумовлені, а їх засвоєння є основою особистих переконань, мотивації поведінки, тобто ця поведінка одночасно регулюється як суспільством, так і самою особистістю – її внутрішнім обов'язком, самосвідомістю.

Мета статті – проаналізувати зміст екологічної освіти і виховання у вищих педагогічних навчальних закладах та обґрунтувати теоретико-методичні підходи до його вдосконалення у контексті розвитку професійної компетентності та готовності майбутніх педагогів до процесу формування екоцентричної екологічної свідомості учнівської молоді.

Розвиток екологічної свідомості й самосвідомості особистості безпосередньо пов'язаний з екологічною освітою, яка здійснюється різними соціальними інститутами суспільства. Особливе місце серед них займає вища професійна педагогічна школа, яка забезпечує розвиток професійної

компетентності та готовності майбутніх педагогів до екологічної освіти і виховання підростаючого покоління.

Однак на сьогоднішній день екологічна освіта у ВНЗ відзначається академізмом та недостатнім формуванням морально-ціннісних екологічних орієнтацій студентства, а як наслідок – низький рівень екологічної культури майбутніх педагогів. На думку провідних науковців у цій галузі, в даний час спостерігається недостатня екологічна освіченість студентів, відсутність у них екологічного мислення, ціннісних орієнтацій [1; 3]. Так, М. В. Хроленко відмічає слабку методологічну, теоретичну і практичну підготовку майбутніх учителів до активно-гуманістичної еколого-педагогічної діяльності [4].

Відповідно до зазначеного вище систему екологічної освіти і виховання в умовах ВНЗ ми розглядаємо як цілісний навчально-виховний процес, метою якого є формування не тільки екологічних знань, а й певних переконань, моральних принципів і норм студентів, що визначають їх життєву позицію і поведінку в галузі охорони довкілля, розуміння цінності всього живого та власної відповідальності за його майбутнє.

Таким чином, екологічна свідомість, екологічне мислення та екологічно орієнтована діяльність студентства є соціально взаємопов'язаними й взаємозалежними та віддзеркалюють результативність системи екологічної освіти і виховання, головними завданнями якої є:

- освітні – формування системи знань про екологічні проблеми сучасності та шляхи їх вирішення;
- виховні – формування ціннісних орієнтацій, мотивів, потреб і звичок екологічно доцільної поведінки й діяльності у довкіллі;
- розвивальні – розвиток системи інтелектуальних та практичних умінь з вивчення, оцінки стану та поліпшення навколишнього середовища своєї місцевості; розвиток прагнення до активної діяльності з охорони навколишнього середовища.

Аналізуючи зміст екологічної освіти у вищих навчальних закладах, ми дійшли висновку, що існує розрив між реалізацією завдань екологічної освіти студентів та їх екологічним вихованням. У навчальних планах вищих педагогічних навчальних закладів у вибірковій частині циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки часто передбачається викладання деяких загальноєкологічних дисциплін („Соціоекологія”, „Екологічна етика”, „Основи біобезпеки”, „Екологічна безпека” й ін.). На жаль, на їх вивчення відводиться всього по півтора-два кредити ECTS (Європейської кредитно-трансферної системи), що не дозволяє студентам у повному обсязі досягнути основи екологічних знань, ні, тим паче, наповнити їх ціннісним змістом. Слід також ураховувати, що екологія як наука – це конгломерат наукових дисциплін, який вивчає весь комплекс взаємодій суспільства і природи, а не лише наука біологічного циклу, яка вивчає екосистеми. Екологічна освіта, на думку М.М. Кисельова, А. В. Толстоухова, Ф.М. Канака та ін., «покликана формувати нове світобачення і новий спосіб життя людини третього тисячоліття, що включає в себе як основи раціонального природокористування, так і ефективної соціальної практики... Екологічна освіта не може обмежуватися досягненням

абстрактних істин, вона має орієнтувати на їх асиміляцію й „переживання”» [2, с. 13].

Зважаючи на окреслені проблеми, ми пропонуємо включити у нормативну частину навчальних планів усіх напрямів підготовки вивчення дисципліни „Стратегія сталого розвитку”, яка у своєму змісті відображає ідеї екологічно збалансованого природокористування, що передбачають узгодження екологічних, економічних і соціальних чинників розвитку суспільства; збалансування людського споживання і можливостей природи до самовідновлення; врахування прав та інтересів нинішнього і майбутніх поколінь. У блоці вибіркових професійно-орієнтованих дисциплін варто передбачити вивчення прикладних екологічних курсів, які б включали необхідні теоретичні та практичні аспекти відповідно до профілю навчання (наприклад, „Геоєкологія”, „Урбоекологія”, „Екологічне виховання в школі”, „Ландшафтна екологія” тощо).

Висновки. Отже, екологічна освіта у вищій школі покликана систематизувати набуті екологічні знання, сформувані уявлення студентів про цілісну екологічну картину світу, усвідомити самоцінність природи, оволодіти вміннями і навичками екологічно доцільної поведінки і професійної діяльності у довкіллі. Формування означених якостей студентів дасть змогу реалізувати суспільне замовлення на підготовку кваліфікованих, творчих педагогічних кадрів з екологічного виховання школярів, кінцевою метою якого є формування екоцентричної екологічної свідомості підрастаючого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Глазачев С. Н. Содержание экологического образования: вопросы методологии / С. Н. Глазачев, О. Н. Козлова // Экологическое образование: концепции и технологии : сб. научн. трудов. – Волгоград : Перемена, 1996. – С. 39-47.

2. Концептуальні виміри екологічної свідомості : монографія / М. М. Кисельов, В. Л. Деркач, А. В. Толстоухов та ін. . – К. : Парапан, 2003. – 312 с.

3. Левочкина А. М. Использование активных методов в изучении экологической психологии с целью формирования экологического сознания студентов высших учебных заведений / А. М. Левочкина // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України ; за ред. С. Д. Максименка. – К. : Міленіум, 2003. – Т. 7. – Ч. 1. – С. 236-240.

4. Хроленко М. В. Психолого-педагогічні основи формування екологічної свідомості майбутніх учителів / М. В. Хроленко // Наука і сучасність Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. – К. : НПУ, 2004. – Т. 42. – С. 104-114.

Дата надходження до редакції: 03.06.2014 р.